

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

“Національний кооперативний рух та
структурні зміни в економіці України
XXI століття”

**Збірник
наукових праць
часників конференції**

КИЇВ
2001

Адміністрація Президента України
Національна академія наук України
Міністерство освіти і науки України
Центральна спілка споживчих товариств України
(Укооспілка)

*Присвячується 10-й річниці з
дня проголошення незалежності
України*

Міжнародна науково-практична конференція

*"Національний кооперативний рух та
структурні зміни в економіці України
XXI століття"*

ЗБІРНИК
наукових праць
учасників конференції

Київ
УКООПОСВІТА
2001

Національний кооперативний рух та структурні зміни в економіці України XXI століття

**Міжнародна науково-практична конференція
Київ, Україна, 26-27 червня 2001 року**

Національний кооперативний рух та структурні зміни в економіці України XXI століття /Збірник наукових праць учасників конференції. – К.: Укоопосвіта, 2001 – 345 с.

Редакційна колегія:

Гесць В.М.
Шемшученко Ю.С.
Саблук П.Т.
Бабенко С.Г.
Кваснюк Б.Є.
Семчик В.І.
Гончарук Я.А.
Дорохін В.О.
Апопій В.В.
Войнаш Л.Г.

Підготовлено до друку Навчально-методичним центром Укоопспілки "Укоопосвіта"

Відповідальний за випуск Ярошевська Л.К.

Коректори Ващенко Л.Л., Кринець С.І., Орлюк Н.В.

Оригінал-макет Янпольська Н.О.

Матеріали конференції подано без скорочень в авторській редакції

ISBN 966-7568-02-4

© НМЦ "Укоопосвіта", 2001

Гайдуцький П.І.

академік Української академії аграрних наук,
доктор економічних наук, професор, заступник
Голови Адміністрації Президента України

Шановні учасники конференції!

За дорученням організаторів дозвольте Міжнародну науково-практичну конференцію "Національний кооперативний рух та структурні зміни в економіці України XXI століття" оголосити відкритою.

Надаючи важливого значення питанням відродження, становлення і подальшого розвитку національного кооперативного руху, Науково-практична конференція проводиться під егідою Адміністрації Президента України.

Організаторами конференції виступили Національна академія наук України, Міністерство освіти і науки України та Центральна спілка споживчих товариств України (Укоопспілка).

У роботі конференції беруть участь провідні вчені академічних установ НАН України, Національної юридичної академії, Аграрної академії наук, Академії педагогічних наук, науковці економічних, юридичних, педагогічних, сільськогосподарських, кооперативних та інших навчальних закладів України.

На конференції великою когортою представлені фахівці-практики кооперативних організацій, керівники та інші відповідальні працівники державних адміністрацій різних рівнів.

З великим задоволенням представляю Вам учасників конференції близького та далекого зарубіжжя:

➤ Президента Міжнародного кооперативного альянсу по регіону Європа – пана Ларса ХЛЛБОМА.

➤ Професора Марбурзького кооперативного інституту (Німеччина) – доктора Ганса МЮНКНЕРА.

➤ Керівника проектів Проектного Центру Шведської кооперативної спілки – пана Рагнара АРВІДССОНА.

➤ Директора Варшавського дослідного інституту кооперації – професора Маріана БРОДЗИНСЬКОГО.

➤ Віце-президента Європейського комітету аграрного права, професора Московської державної юридичної академії – пана БИСТРОВА Григорія Юхимовича.

➤ Заступника голови правління Білоруської республіканської спілки споживчих товариств – пана ШУКЕЛЯ Петра Степановича.

➤ Заступника голови виконавчого бюро Центральної спілки споживчих кооперативів Республіки Молдова – пана ДАМЯНА Василя Івановича.

В роботі конференції беруть участь також науковці кооперативних навчальних закладів Російської Федерації, Республіки Білорусь, Республіки Молдова.

Шановні учасники конференції!

Головне завдання нашої конференції полягає у всебічному розгляді широкого спектра питань історії кооперації, наукового аналізу реалій діяльності різних видів кооперативів у сучасних умовах, їх досягнень, резервів, невдач і прораханків, у виробленні теоретичних основ і практичних ідей, а також у визначенні конкретних підходів і стратегічних напрямів розвитку національного кооперативного руху та посиленні його ролі в реформуванні економіки України.

ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ

*Організаторам та учасникам
Міжнародної науково-практичної конференції
"Національний кооперативний рух та
структурні зміни в економіці України
XXI століття"*

*Вітаю з відкриттям представницького форуму, присвяченого актуальним
проблемам розвитку національного кооперативного руху.*

*Масштабні і глибокі економічні перетворення, які відбуваються в Україні,
зокрема пов'язані з ринковою трансформацією економіки, вимагають розробки та
реалізації нових концепцій і моделей кооперативної діяльності, спрямованих на
підвищення її ефективності, повніше задоволення потреб споживачів у якісних
товарах та послугах. Важко переоцінити значення кооперативної системи як
дієвого чинника демократизації суспільного життя, активізації участі широких
верств населення в економічних та соціальних процесах.*

*Сподіваюся, що ваша конференція, зроблені на ній висновки і рекомендації
послужать кращому, повнішому виконанню завдань, що стоять перед
національним кооперативним рухом.*

*Бажаю всім присутнім на форумі плідної, конструктивної роботи, а
іноземним гостям – і приємного перебування на українській землі.*

Л.КУЧМА

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

*Учасникам Міжнародної
науково-практичної конференції
"Національний кооперативний
рух та структурні зміни в
економіці України XXI століття"*

Шановні учасники конференції!

*Від імені вчених Національної академії наук України щиро вітаю вас з
початком роботи цього авторитетного зібрання, яке, безумовно, має дуже
важливе значення для національного кооперативного руху.*

*Кооперація на теренах України за майже 150-літню історію на практиці
довела свою життєздатність за різних суспільно-політичних устроїв. Нинішня
конференція покликана дати глибокий аналіз сучасного місця та ролі
кооперативного сектора економіки України, намітити шляхи його подальшого
розвитку в нових соціально-економічних умовах.*

*Реалізація Стратегії економічного і соціального розвитку України на 2000 –
2004 роки, проголошеної у минулорічному Посланні Президента України до
Верховної Ради, передбачає нарощування потенціалу і посилення взаємодії всіх
складових багатокладної економіки нашої держави, її приватного, державного,
змішаного та кооперативного секторів. Зорієнтована безпосередньо на внутрішній
ринок, на щоденний попит і буденні потреби широких верств населення,
кооперація здатна надати відчутного позитивного впливу на економічні процеси в
державі. Взаємодопомога та співпраця на кооперативних засадах мають
виступати нині не лише засобом самовиживання населення, але й потужним
інструментом подолання наслідків кризи, розгортання виробничої та торговельної
діяльності, створення нових робочих місць та зростання грошових доходів наших
співгромадян.*

*Дозвольте висловити впевненість у тому, що робота нинішньої конференції,
її розробки і рекомендації послужать потужним каталізатором зміцнення
національного кооперативного руху заради подальшого процвітання нашої
держави.*

Президент Національної
академії наук України
академік НАН України

Б.С. Патон

спільною для них є чи не єдиний шлях для отримання кредитних ресурсів. Тому за останні півтора року розвиток кредитних спілок в сільській місцевості йде особливо активно. Позитивним фактором в цьому плані є відповідний Указ Президента України про розвиток інфраструктури аграрного ринку, послідовна політика щодо підтримки кредитних спілок з боку Міністерства аграрної політики та ряду обласних адміністрацій (в першу чергу Чернігівської, Луганської, Закарпатської, Івано-Франківської та Львівської областей).

➤ Соціальне кредитування. Сьогодні позицію на купівлю телевізора, холодильника, меблів чи навіть на лікування, навчання, а то й весілля реальніше за все отримати в кредитній спілці. В багатьох великих містах (Київ, Одеса, Харків, Львів, Полтава і т.д.) діяльність кредитних спілок в цьому напрямі фактично замінила поширену в радянські часи практику купівлі товарів широкого вжитку в кредит. На нашу думку, напрям споживчого кредитування дійсно впливає не тільки на соціальний захист населення, покращання добробуту, а й на макроекономіку: ріст купівельної спроможності населення – це активізація торгівлі, це збільшення виробництва.

На нашу думку, в цьому плані кредитні спілки могли б активно співпрацювати зі споживчою кооперацією.

Говорячи про позитивні тенденції в розвитку кредитної кооперації, необхідно наголосити і на такому моменті, як ріст останнім часом довіри населення до даних фінансових установ. Ще, правда, не всюди, але вже в багатьох регіонах, особливо в сільських районах і там, де кредитні спілки ефективно працюють декілька років, населення має вагомий довіру до кредитної кооперації. Є випадки, коли в кредитних спілках утворюються черги бажаних вкладів свої кошти в кредитну спілку, причому під відсотки не вищі, ніж в комерційних банках.

І те, що навіть Сорос сьогодні інвестує свої кошти в кредитні спілки для розширення можливостей мікрокредитування вже багато про що говорить. Отже, дуже важливо сьогодні не втратити цю довіру, а, навпаки, зробити все, щоб вона була незмінною.

Що в цьому плані робить Національна асоціація кредитних спілок?

По-перше: на початку 2001 року ми створили власний Стабілізаційний фонд, який найближчим часом може гарантувати кредитні спілки від випадків банкрутства, а в перспективі гарантувати і вклади населення в кредитні спілки.

По-друге: ми створили Центральний резерв ліквідності, який вже сьогодні може забезпечити кредитним спілкам певні ліквідні ресурси. А без забезпечення необхідної ліквідності складно надіятись на стабільну роботу будь-якої фінансової установи.

По-третє: вже декілька років при Асоціації досить ефективно працює Навчально-методичний центр, де перепідготовку за спеціальними програмами пройшли вже тисячі керівників кредитних спілок, провідників спеціалістів та бухгалтерів. Впроваджується також і система атестації кадрів Навчально-методичним центром.

По-четверте: при Асоціації працюють Сервісний центр, Інформаційно-консультаційна служба і навіть Страхова компанія.

Національна асоціація з 1994 року є рівноправним членом Всесвітньої Ради кредитних спілок, яка об'єднує рухи кредитних спілок більш ніж 90 країн світу.

Водночас розвиток кредитної кооперації в Україні йде дуже повільно. Що перш за все сьогодні нам необхідно для активізації цієї роботи і забезпечення стабільності розвитку?

Насамперед – це увага держави до кредитних спілок. Дуже сподіваємося на те, що в цьому році все ж таки буде прийнято повноцінний Закон "Про кредитні спілки". Сьогодні ж відсутність практично всякого державного регулювання призводить до того, що на фоні розвитку кредитних спілок в цьому секторі процвітає псевдо-

кооперація. Існує не менше 100 організацій, що називають себе кредитними спілками, а на практиці нічим не відрізняються від ломбардів. А то і від фінансових пірамід. І це дуже небезпечна тенденція, яка без втручання держави може привести до компрометації всієї кредитної кооперації.

Більшої уваги до кредитної кооперації ми чекаємо від науковців. Без їхньої підтримки та допомоги нам сьогодні дуже складно. Надіємося на те, що навчальні заклади повернуться лицем до кредитних спілок – нам потрібні сьогодні досвідчені кадри фінансистів-кооператорів. З цим проханням ми звертаємося перш за все до вищих та середньо-спеціальних навчальних закладів системи Укоопспілки.

Великі надії ми покладаємо на щойно створений Національний кооперативний альянс України. Тільки спільними зусиллями всіх гілок кооперації ми зможемо підняти престиж кооперативних об'єднань, кооперативної ідеї в цілому.

Майже 3 млн людей на українських землях були членами кредитної кооперації. Сьогодні нас тільки 80 тисяч. Ми віримо в те, що спільними зусиллями держави, кооперативних об'єднань, науковців, журналістів, навчальних закладів і НАКСУ вже в найближчі роки ми зможемо залучити до такої необхідної для держави справи, як кредитна кооперація, сотні тисяч наших громадян. А завдяки цьому ми зможемо забезпечити, щоб мільярди гривень, що зберігаються сьогодні в "скляних банках", працювали на розвиток споживчої та сільськогосподарської кооперації, працювали на економіку України.

Гончаренко В.В.

кандидат економічних наук, доцент
кафедри міжнародних економічних
відносин Полтавського університету
споживчої кооперації України

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ КООПЕРАТИВНОГО СЕКТОРА У ФІНАНСОВО-КРЕДИТНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Події кількох останніх років дають підстави говорити про те, що в Україні починається третя за сторіччя хвиля суттєвого зростання інтересу до кооперації з боку держави. Кооперативна тематика знову стає актуальною. Про кооперацію починають писати газети, говорити науковці і політики. Це є досить позитивним явищем, що вселяє надію на відродження кооперативного сектора української економіки. Однак, при цьому важливо враховувати уроки попередніх двох "кооперативізацій" економіки. На початку 30-х років замість потужної розгалуженої мережі різноманітних сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів за ініціативи держави була створена єдина в сільському господарстві псевдокооперативна форма – колгосп (виробничий кооператив), що надовго дискредитувало кооперативну ідею серед селян. Наприкінці 80-х років також за активної підтримки держави була здійснена чергова дискредитація кооперативної ідеї – замість відродження справжнього кооперативного руху відбулось відродження псевдокооперативних форм колективного підприємництва, в результаті чого надовго була підірвана довіра населення до всього, що пов'язано із терміном "кооператив".

Сьогодні є шанс відродити втрачену довіру населення до кооперативних форм господарювання. Тому не можна допустити чергової (третьої за сторіччя!) дискредитації кооперативної ідеї, яка може відбутись внаслідок нерозуміння в суспільстві особливостей неприбуткової соціально-економічної природи справжніх кооперативних організацій. При цьому хочеться звернути увагу на досить поширену

сьогодні думку, що кооперативи можуть розвиватись лише в аграрному та споживчому секторах економіки. Але досвід світового кооперативного руху переконливо свідчить, що кооперативні організації успішно діють й у фінансовому секторі. Більше того, фінансово-кредитна кооперація є найбільш розповсюдженою формою кооперації у світі. Кооперативні банки, ощадно-позичкові та кредитні кооперативи і товариства, кредитні спілки та інші кооперативні фінансово-кредитні установи не тільки набули широкого розвитку в світовому господарстві, а й займають вагомe місце і відіграють надзвичайно важливу роль у фінансово-кредитних системах багатьох країн світу, створюючи потужний кооперативний фінансово-кредитний сектор багатьох національних економік*. Так, система кооперативного банку Rabobank (Нідерланди) на 90% забезпечує потреби аграрного сектора країни в кредитних ресурсах, охопивши майже 40% ринку депозитних вкладів. Система кооперативного банку Credit Agricole (Франція) має активи понад 307,2 млрд доларів і є найбільшим банком в Європі. Система німецьких кооперативних банків, що складається з національного кооперативного банку, трьох регіональних кооперативних банків та 2037 місцевих народних банків (Volksbanken) і райффайзенбанків (Raiffeisenbanken) із 17 760 філіями є найгустішою банківською мережею в Європі. Ці кооперативні установи залурили близько 1,3 трлн DM вкладів, охопивши майже 20% ринку. В той час як частка всіх комерційних банків Німеччини на даному ринку становить 31%. Обсяги наданих лише кредитними кооперативами місцевого рівня (Volksbanken і Raiffeisenbanken) кредитів на кінець 1998 року становили 616 млрд DM. У США членами кредитних спілок, яких налічується понад 10 тисяч, є 63,8 млн осіб (37,7% населення). В системі кредитних спілок сконцентровано 263,3 млрд доларів вкладів населення, з яких 197,3 млрд доларів розміщено у вигляді кредитів. Кожний третій мешканець Канади є членом кредитної спілки чи народної каси, в яких сконцентровано понад 100 млрд доларів, що становить 13% активів всіх суб'єктів фінансового ринку Канади. Ці кооперативні фінансові установи акумулювали понад 15% депозитних вкладів і мають 17% ринку іпотечних і 14% ринку споживчих кредитів.

Наведені приклади переконливо свідчать про важливе значення кооперативного сектора у фінансово-кредитних системах розвинутих країн. Крім цього, світовий досвід кооперативного руху дає достатньо підстав стверджувати, що без кредитної кооперації процес становлення та еволюційного розвитку сільськогосподарської, споживчої, житлової та інших видів кооперації у багатьох країнах був би не тільки надзвичайно складним і довготривалим, а часто і просто неможливим. Тому без розвитку в Україні кредитної кооперації неможливе не тільки відродження справжньої (обслуговуючої) сільськогосподарської кооперації, не тільки успішне реформування споживчої кооперації, а й суттєві структурні зміни в економіці країни.

Кредитна кооперація здатна сконцентрувати значні внутрішні фінансові ресурси країни і спрямувати їх на розвиток систем споживчої та сільськогосподарської кооперації і, що найголовніше, їхньої соціальної бази – дрібних виробників та споживачів. Крім цього, ідея фінансово-кредитної кооперації є надзвичайно простою і зрозумілою для пересічних громадян. Тому через кредитні кооперативи кооперативну ідею "самопоміги шляхом взаємодопоміги через неприбуткову господарську організацію, побудовану на демократичних засадах" можна досить швидко донести до широких верств українського народу, три покоління якого виродило в умовах псевдокооперативного оточення і переважна більшість якого до сьогодні продовжує ототожнювати термін "кооператив" з колгоспом, "шишличниками" чи іншими формами виробничої псевдокооперації.

* Гончаренко В.В. Кредитна кооперація. Форма економічної самопоміги сільського і міського населення у світі та в Україні (теорія, методологія, практика). – К.: Глобус, 1998. – С. 151 – 218.

В зв'язку з цим відродження системи кредитної кооперації набуває надзвичайно важливого значення не тільки для національного кооперативного руху, а й для всього процесу трансформації економіки в умовах перехідного періоду.

Сьогодні в Україні існує лише один вид кредитних кооперативів – кредитні спілки. Їх діяльність регламентується Тимчасовим положенням "Про кредитні спілки", затвердженим Указом Президента №377/93 від 20.09.1993 року та Типовим статутом кредитної спілки, погодженим НБУ 07.02.1994 року. Згідно з цими документами, кредитна спілка юридично визнана не кооперативом, як це має місце в інших країнах, а громадською організацією. Це створює певні проблеми у відродженні цієї форми кредитної кооперації (таблиця).

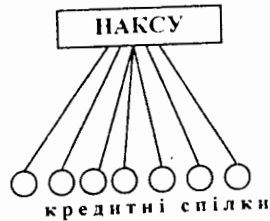
Таблиця

SWOT-аналіз руху кредитних спілок в Україні

СИЛЬНІ СТОРОНИ	СЛАБКІ СТОРОНИ
<ul style="list-style-type: none"> • КС мають статус неприбуткової організації • Створена Національна асоціація кредитних спілок України (НАКСУ), яка об'єднує понад 120 спілок • НАКСУ має навчально-методичний та сервісний центри, форум Сталізаційний фонд • НАКСУ є членом Всесвітньої Ради кредитних спілок (WOCSSU) і виконавця міжнародних організацій • В межах НАКСУ створено єдине інформаційне середовище ("Кур'єр НАКСУ", веб-сайт, поширення методичної літератури) • НАКСУ має кваліфікованих фахівців в складі Правління та Виконавчої дирекції • НАКСУ має налагоджену систему звітності КС та здійснює моніторинг фінансового стану членів • Окремі КС напрацювали значний досвід діяльності 	<ul style="list-style-type: none"> • Структура членів НАКСУ є досить різноманітною (різні спілки - різні потреби) • Окремі КС є фінансово слабкими і мають недостатній рівень кваліфікації працівників • У системі НАКСУ відсутні регіональні (обласні) об'єднання КС • За рахунок лише членських внесків НАКСУ не може ефективно виконувати всі завдання, що стоїть перед рухом КС • Несприйняття окремими КС операційних стандартів, розроблених НАКСУ, і некооперативні прагнення окремих лідерів кредитних спілок • Відсутність системи стабілізації та взаємодопоміжки між КС в межах НАКСУ
МОЖЛИВОСТІ	ЗАГРОЗИ
<ul style="list-style-type: none"> • Ідея кредитних спілок сприйнята українським суспільством і буде поширюватись • Кредитні спілки-члени НАКСУ усвідомлюють необхідність і готові до якісних змін в системі • У банківському законодавстві закладена можливість створення кооперативних банків, до яких можуть долучитись КС та НАКСУ • Зарубіжні проекти можуть реально підтримати розвиток руху КС • Держава звернула увагу на кредитні спілки 	<ul style="list-style-type: none"> • Відсутність спеціального закону створює можливість для існування псевдоспілок • Слабка ринкова позиція значної частини КС • Можливість втрати неприбуткового статусу і створення ворожо налаштованого контролюючого органу після прийняття Закону "Про фінансові послуги" • Фінансова слабкість НАКСУ для самостійного усунення недоліків та ліквідації загроз

Необхідно використати сильні сторони кредитних спілок для ліквідації загроз, а можливості – для усунення недоліків. Головним напрямом вдосконалення організаційної структури системи НАКСУ має стати демократична регіоналізація. Ця концепція базується на підтримці створення обласних об'єднань кредитних спілок в структурі НАКСУ та створенні представництва НАКСУ в тих областях, де такі об'єднання ще не створені (рис. 1).

Структура НАКСУ сьогодні

*Обласне представництво НАКСУ створюється в тих регіонах, де немає демократично обраного об'єднання кредитних спілок. Там, де є таке об'єднання, - йому делегується повноваження регіонального (обласного) представництва НАКСУ.

Структура НАКСУ в перспективі

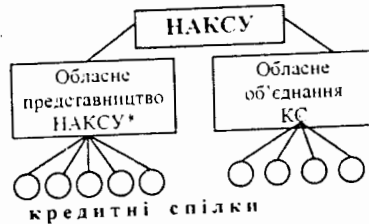

Рис. 1

Подальшими кроками системної самоорганізації українських кредитних спілок мають стати:

- > подальший розвиток системи професійного навчання та консультативного супроводження НАКСУ (НМЦ та регіональні навчально-консультативні центри);
- > подальше впровадження єдиних фінансових стандартів діяльності членів НАКСУ (результати анкетного опитування на Конференції НАКСУ показали, що 71% спілок підтримують цю ідею);
- > створення в НАКСУ стабілізаційного фонду (Правління НАКСУ прийняло відповідне рішення і затвердило Положення про Стабілізаційний фонд. Цю ідею підтримали 78% спілок);
- > створення в НАКСУ ефективної системи взаємкредитування кредитних спілок. Анкетне опитування учасників Конференції НАКСУ показало, що 85% КС виступили за створення системи взаємкредитування, при цьому 57% спілок відзначили, що вона має бути в межах НАКСУ, і лише 6% КС вважає, що це має бути окрема структура.
- > вдосконалення системи захисту інтересів кредитних спілок в державних органах на місцевому, регіональному та національному рівнях.

Діяльність НАКСУ та її структурних підрозділів (Навчально-методичного та сервісного центрів) довгий час підтримувалася зарубіжними проектами. Сьогодні НАКСУ хоч і є самодостатньою, але ще не може самостійно виконувати окремі функції. Надходжень від кредитних спілок, більшість яких ще є досить фінансово слабкими, недостатньо для виконання всіх завдань та вирішення всіх проблем, що сьогодні стоять перед українським кредитно-кооперативним рухом. Тому система кредитних спілок все ще потребує зовнішньої фінансової підтримки. Слід відзначити, що анкетування членів НАКСУ показало, що 40% кредитних спілок як додаткові джерела коштів для фінансування діяльності НАКСУ бачать внутрішні джерела (13% спілок виступає за підняття розміру членських внесків, 27% - за збільшення надходжень від послуг кредитним спілкам). 35% спілок такими джерелами бачать зарубіжні проекти. Думається, що держава б мала підтримати процес самоорганізації кредитних спілок.

Головними напрямками розвитку системи кредитних спілок на найближчу перспективу мають стати:

- > прийняття повноцінного Закону "Про кредитні спілки" з чітким визначенням статусу кредитних спілок як фінансово-кредитних кооперативних товариств з неприбутковим статусом;
- > формування напрямів та обсягів державного регулювання діяльності кредитних спілок;
- > делегування функцій нагляду за діяльністю кредитних спілок (на основі досвіду інших країн) Національній асоціації кредитних спілок України (НАКСУ);
- > створення умов для формування необхідної інфраструктури системи кредитних спілок - стабілізаційного та гарантійного фондів, клірингової системи, регіональних фінансових та нефінансових об'єднань тощо;
- > створення системи державної підтримки та включення кредитних спілок до відповідних державних Програм, пов'язаних із кредитуванням населення та дрібного бізнесу.

В перспективі в Україні мають бути створені й умови для відродження інших видів фінансово-кредитної кооперації: національного та регіональних кооперативних банків (Закон "Про банки та банківську діяльність" в новій редакції передбачає таку форму (ст.8,31), але не забезпечує реальних механізмів для її виникнення); міських кредитних та ощадно-позичкових товариств; сільських кооперативних кас та товариств; страхових кооперативів; кооперативних пенсійних фондів; кооперативних фінансових об'єднань різних рівнів. Діяльність цих кооперативних організацій має бути врегульованою в Законі "Про фінансово-кредитні кооперативні товариства".

Досить перспективною є побудова кооперативної фінансово-кредитної системи аграрного сектора економіки (рис.2). Для забезпечення максимальної ефективності діяльності пропонується система передбачає кілька рівнів. В її основі лежать сільські кредитні та ощадно-позичкові товариства (каси), що створюються на базі одного або кількох сусідніх сіл, мають неприбуткову кооперативну природу та діють у відповідності до визнаних в усьому світі кооперативних принципів. До прийняття відповідного кооперативного законодавства, яке б регулювало створення та діяльність цих установ, їх функцію можуть виконувати сільські кредитні спілки чи філії (відділення) існуючих районних кредитних спілок. Проблема полягає лише в тому, що кредитні спілки можуть надавати послуги виключно фізичним особам.

Перспективна кооперативна кредитно-банківська система аграрного сектора економіки України

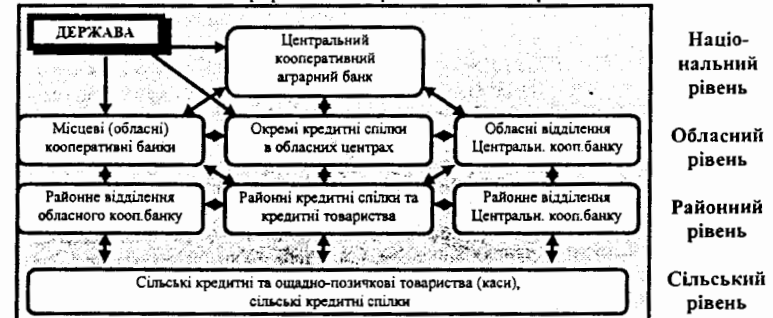

Рис. 2.

Другий рівень системи складають кредитні спілки, що діють в районних центрах та районні кредитні товариства після прийняття відповідного кооперативного законодавства. Крім цього, на даному рівні можуть бути створені відділення обласного чи національного кооперативного банку.

Третій рівень системи створюють кредитні спілки, що діють в обласних центрах, а також регіональні кооперативні банки чи регіональні відділення центрального кооперативного банку.

Четвертий, національний, рівень створює Центральний кооперативний банк, який логічно завершує побудову системи кооперативного кредитування аграрного сектора, об'єднуючи існуючі обласні кредитні спілки та регіональні кооперативні банки.

Звичайно, ця схема є досить спрощеною, але вона є логічною і відповідає досвіду побудови кооперативних фінансово-кредитних систем багатьох країн світу. Але її практична реалізація може бути ускладнена тим, що в новій редакції Закону України "Про банки і банківську діяльність" закладено ряд суттєвих моментів, які можуть стати перешкодою на шляху відродження кооперативних банків у кредитно-банківській системі України. Перш за все – це розмір мінімального статутного капіталу (1 млн євро для місцевих і 5 млн євро для національного кооперативних банків); встановлення мінімальної кількості учасників місцевого (в межах області) кооперативного банку на рівні 50 осіб; закладання механізму розподілу прибутку кооперативного банку пропорційно розміру паїв учасників, що суперечить традиційним кооперативним принципам; обмеження поширення кооперативного законодавства на діяльність кооперативних банків. Крім цього, норма статті 14 Закону, згідно з якою учасниками банку не можуть бути об'єднання громадян, призводить до неможливості участі у створенні і діяльності кооперативного банку кредитних спілок, які до сьогодні в Україні мають організаційно-правовий статус об'єднань громадян, а не фінансово-кредитних кооперативів, як це є в інших країнах.

В зв'язку з цим для практичної реалізації ідеї відродження кооперативних банків в кредитно-банківській системі України, а також кардинального вирішення проблеми кредитування аграрного сектора на рівні держави необхідно здійснити певний комплекс організаційних заходів:

1. Проголошення та активне впровадження державної політики відродження кооперації, різноманітні види якої базувалися б на прийнятому в усьому світі неприбутковому господарському механізмі та демократичних принципах управління.

2. Створення законодавчих умов для відродження і діяльності різних видів фінансово-кредитних кооперативів шляхом прийняття закону "Про кредитну кооперацію" або окремих законів ("Про кредитні спілки", "Про кооперативні кредитні товариства" тощо).

3. Створення реальних умов для побудови системи кооперативних банків шляхом:

- внесення державою початкового пайового капіталу центрального та місцевих кооперативних банків з наступним викупом учасниками банку паїв держави протягом 10 років;
- надання для організації роботи кооперативних банків окремих приміщень та працівників державного Ощадного банку (з цією метою найкраще міг би підійти Агропромбанк "Україна", якщо він не був акціонований. Один із можливих варіантів – створення системи кооперативних банків на базі АПБ "Україна" в процесі його реорганізації);
- чітке визначення в законодавстві неприбуткової природи кооперативних банків з відповідним режимом оподаткування, регулювання та нагляду.

4. Спрямування державної допомоги аграрному сектору через систему аграрного(них) кооперативного(них) банку(ів), що буде у власності сільгосптоваровиробників. Це дозволить створити умови, коли кошти, які держава виділяє селу, будуть накопичуватись в аграрному секторі і працювати на його розвиток.

5. Створення умов для інтеграції окремих кредитних спілок (за їх бажанням) в кооперативну банківську систему. Включення кредитних спілок до цієї системи сприятиме більш ефективному наданню фінансових послуг дрібним та середнім виробникам сільськогосподарської продукції.

Засорський В.С.
доктор економічних наук, професор, декан
економічного факультету Львівської
комерційної академії Укоопспілки

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ОЗДОРОВЛЕННЯ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ

Перехід України на ринкові засади господарювання зумовлює необхідність пошуку адекватних ринковим відносинам шляхів фінансового оздоровлення кооперативних підприємств і організацій.

Кризовий стан економіки країни, що супроводжувався тривалим спадом виробництва, інфляцією, падінням купівельної спроможності населення, платіжною кризою, високими відсотками за банківські кредити, призвів до втрати значної частини ресурсного потенціалу споживчої кооперації. Як наслідок, різко зменшилися обсяги діяльності, неефективно використовувалися виробничі потужності, зростає збитковість підприємств і витратомісткість в усіх галузях системи. Збитковість стала однією з причин подальшої втрати власного капіталу, "вимивання" власних коштів із обороту, поглиблення платіжної кризи і фінансової нестабільності в багатьох кооперативних організаціях і на підприємствах.

Незадовільний фінансовий стан унеможливило своєчасні розрахунки за зобов'язаннями, відбувається процес вимушеного продажу основних фондів і, як наслідок, зменшення кількості підприємств торгівлі, громадського харчування, заготівлі, промисловості тощо. Слід зазначити, що вибуття основних фондів у своїй більшості є результатом їх продажу за ініціативою кредиторів чи в порядку внутрішньої санації боргу. Внаслідок таких операцій кооперативні організації не змогли покращити структуру розміщення капіталу, а лише втрачали його, звужуючи свій сегмент на ринку товарів і послуг.

Відсутність власних коштів в обороті у більшості організацій і підприємств не дає можливості їм належно використовувати матеріально-технічну базу. Тому частина приміщень передається в операційну оренду, щоб покрити витрати на амортизацію та отримати незначний дохід. Але такі заходи зменшують потенційні можливості утриматись на ринку, нарощувати обсяги діяльності.

При такій важкій економічній ситуації керівництву Укоопспілки і обласним споживспілкам у 2000 році вдалося дещо змінити становище на краще. Роздрібний товарообіг у фактичних цінах за 2000 рік збільшився проти 1999 року на 24,8%, а в порівняльних – на 0,5% і становив 1576,5 млн грн. Продаж товарів у розрахунку на одну людину за рік відповідно збільшився на 58 грн і становив 161 грн, кількість прибуткових підприємств зростає з 4,2 тис. одиниць у 1999 році до 5,7 тис. у 2000 році. Ними отримано прибутку в сумі 29,4 млн грн. Збитки 2000 року становили 91,7 млн грн проти 181,2 млн грн у 1999 році. Водночас кооперативними організаціями і під-

підприємств аграрного сектору економіки України // *Вісник аграрної економіки*. – Київ: Інститут аграрної економіки НАН України, 2010. – 144 с.

НАЦІОНАЛЬНИЙ КООПЕРАТИВНИЙ БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОСОБЛАДКОВАНИЙ КОМПЛЕКС 243
Червоний І. В.
 доктор економічних наук, професор, проректор Львівського державного аграрного університету

СТРАТЕГІЯ ГОСПОДАРСТВА І РОЗВИТКУ КООПЕРАЦІВ В АГРАРНИЙ СФЕРІ 247
Горбачов Ф. В.
 кандидат економічних наук, доцент Львівського державного аграрного університету

СУЧАСНА МОДЕЛЬ КООПЕРАЦІВ В АГРАРНИЙ СФЕРІ 250
Івоній В. В.
 кандидат економічних наук, професор, проректор Львівської комерційної академії Укоопспілки

Гончарук Я. А.
 доктор економічних наук, професор, ректор Львівської комерційної академії Укоопспілки

МІСЦЕ РОЛІ КООПЕРАЦІВ У ФОРМУВАННІ АГРАРНОГО РИНКУ УКРАЇНИ 255
Івасюк Г. Е.
 доктор юридических наук, професор, завідувач кафедри аграрного і екологічного права Московської державної юридическої академії, Росія, віце-президент Європейського Комітету аграрного права

ПРАВОВО ПОЛОЖЕННЯ СІЛЬСЬКОХОЗЯЙСТВЕННИХ КООПЕРАТИВІВ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТТЯ КООПЕРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВЧІВСТВА 263
Івасюк О. Г.
 генеральний директор Національної спілки сільськогосподарських кооперативів України

РЕВІЗИЙНІ СПІЛКИ І СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ ОБСЛУГОВУЮЧІ КООПЕРАТИВИ 273
Ожелевська Г. С.
 кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри економіки Таврійської державної агротехнічної академії

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СПЕЦИФІКИ ОБСЛУГОВУЮЧИХ КООПЕРАТИВІВ 274
Заболотний Г. М.
 кандидат сільськогосподарських наук, перший заступник голови Вінницької обласної державної адміністрації

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІВ В КОНТЕКСТІ АГРАРНОЇ РЕФОРМИ 277
Михортов Ю. О.
 доктор економічних наук, заступник голови Луганської обласної державної адміністрації

АГРАРНА СФЕРА І КООПЕРАЦІЯ 280
Цимбалюк В. А.
 кандидат сільськогосподарських наук, голова Хмельницької районної державної адміністрації Хмельницької області

ОСОБЛИВОСТІ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ КОЛЕКТИВНИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА СТВОРЕННЯ НОВИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ В РИНКОВИХ ВІДНОСИНАХ 285
Валентинюк В. Л.
 кандидат економічних наук, викладач Таврійської державної агротехнічної академії

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПАЙОВИХ ВІДНОСИН У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ОБСЛУГОВУЮЧОМУ КООПЕРАТИВІ 289

Мельничук І. В.
 доктор економічних наук, провідний науковий співробітник Інституту економіки Національної академії наук України

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ УЧАСТИ ПІДПРИЄМСТВ АПК У СТВОРЕННІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ОБСЛУГОВУЮЧИХ КООПЕРАТИВІВ 291
Водічов П. П.
 кандидат економічних наук, директор Інформаційно-консалтингового центру «Агро-Гавриш»

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОНСУЛЬТАЦІЙНОГО ОБСЛУЖЕННЯ ПОДЕРЖКИ І РОЗВИТТЯ КООПЕРАТИВІВ 299
Григорко М. П.
 голова багатифункціонального кооперативу "Південь" с/пг територіального смт Макарич, Київська область

СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНОГО КООПЕРАТИВУ: ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ 302
Мельничук І. В.
 кандидат економічних наук, головний спеціаліст Управління координації економіки аграрної політики Секретариату Кабінету Міністрів України

КООПЕРАЦІЯ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА 304
Івоній В. В.
 кандидат юридических наук, заступник начальника відділу з надання послуг факультету політосвіти Академії державної поліції при ДПУ України

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ РІЗНИХ АСПЕКТІВ, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЯК САМОСТІЙНУ ТА УНІВЕРСАЛЬНУ КАТЕГОРІЮ 307
Коренівський М. А.
 кандидат економічних наук, доцент, гуманітарний університет "Закарпатський інститут державного та муніципального управління"

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ РОЗРОБКИ ТА ЕЛЕМЕНТИ АНАЛІЗУ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ 316

У. КООПЕРАТИВИ І ФІНАНСОВИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ

Мельничук С. В.
 доктор економічних наук, перший заступник Львівської обласної державної адміністрації

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ ДЕРЖАВИ І КООПЕРАЦІЇ 321
Козинська П. М.
 президент Національної асоціації середніх спілок України

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК УКРАЇНИ: УСПІХИ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ 325
Гончаренко В. В.
 кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин Полтавського університету економіки та кооперативів України

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ КООПЕРАТИВНОГО СЕКТОРА У ФІНАНСОВО-КРЕДИТНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ 327
Зігорський В. С.
 доктор економічних наук, професор, декан економічного факультету Львівської комерційної академії Укоопспілки

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ОЗДОРОВЛЕННЯ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ 333
Оленчик А. Я.
 кандидат економічних наук, віце-президент Національної асоціації кредитних спілок України

НЕБАНКІВСЬКИЙ ФІНАНСОВИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ ТА РОЛЬ КООПЕРАТИВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЙОГО РОЗВИТКУ 337

Наукове видання

***Національний кооперативний рух
та структурні зміни в економіці України
XXI століття***

**Міжнародна науково-практична конференція
Київ, Україна, 26-27 червня 2001 року**

**Збірник наукових праць
учасників конференції**

Підп. до друку 12.07.01. Формат 70x100 1/16
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний...
Ум.-друк. арк. 27,54. Обл.-вид. арк. 26,11.
Наклад 600. прим. Зам. №

**Навчально-методичний центр Укоопспілки "Укоопосвіта"
01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 7/11
Свідоцтво серія ДК № 206 від 03.10.2000 р.**